

Denis Mancevič¹

DIPLOMACIJA VIROV – INSTRUMENT PRETEKLOSTI ALI PRIHODNOSTI: PRIMER ODNOSOV RUSKE FEDERACIJE DO EU

POVZETEK: Ciklične energetske krize (2006–2009) so močno vplivale na spremembo do tedaj obstoječih energetskega odnosov med Rusko federacijo (RF) in Evropsko unijo (EU), pri čemer se je v EU ustalilo prevladujoče dojemanje energetske diplomacije RF kot negativnega sredstva prisile zunanje politike (ZP) RF, s katerim želi slednja dosegati prvenstveno (geo)politične cilje in izvrševati politiko *divide et impera* (pristop t. i. energetskega imperializma). V članku smo poskušali omenjeni prevladujoči znanstveno-strokovni in politični diskurz preseči ter z alternativnimi pristopi (predvsem s pristopom »vzajemne soodvisnosti«) analizirati osrednje determinante formiranja in izvrševanja energetske diplomacije RF. Članek potrjuje tezo, da je treba energetske diplomacije RF razumeti večdimenzionalno (onkraj prevladujočega (neo)realističnega pristopa), predvsem z upoštevanjem vloge in pomena ruskih energetskega transnacionalnih podjetij (TNP) v procesu formiranja zunanje (energetske) politike RF, ki predstavlja temeljne okvire za izvrševanje energetske diplomacije RF. Osrednji cilji energetske diplomacije RF v odnosu do EU tako niso (geo)politični, temveč predvsem gospodarski.

KLJUČNE BESEDE: energetska diplomacija, zunanja energetska politika, Ruska federacija, transnacionalna energetska podjetja, vzajemna soodvisnost

-
1. Univerzitetni diplomirani politolog (FDV, štud. program Mednarodni odnosi), sociolog kulture in rusist (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani) ter magister ekonomsko-poslovnih ved (Ekonomsko-poslovna fakulteta, Univerza v Mariboru). Trenutno doktorski študent na Fakulteti za družbene vede (Družboslovje in humanistika), dobitnik fakultetne Prešernove nagrade (2006). Avtor strokovnih in znanstvenih prispevkov s področja zunanje politike, energetske in gospodarske diplomacije ter (geo)politike Ruske federacije.

Resource diplomacy – An instrument of the past or future? The case of the Russian Federation's relations with the EU

ABSTRACT: A cyclical energy crisis (2006–2009) strongly affected the long-lasting existing energy relations between the Russian Federation and the EU. The EU generally perceives the Federation's energy diplomacy as a negative tool of its external foreign policy. According to this perception, the main objectives of Russian energy diplomacy are primarily (geo)political, with a special emphasis on a "divide-et-impera" policy (so-called "energy imperialism"). In this article we attempt to look beyond this dominant scientific and political discourse and further develop alternative approaches (for example the "mutual interdependence" approach) to analyse the main characteristics of the formation and implementation of Russian energy diplomacy. This article develops the view that Russian energy diplomacy must be understood multidimensionally (beyond the dominant (neo)realist approaches), particularly with regard to the role and importance of Russian energy multinational companies in the process of formulating Russian foreign (energy) policies. The central objectives of Russian energy diplomacy in relation to the EU are not (geo)political, but economic.

KEY WORDS: energy diplomacy, foreign energy policy, Russian Federation, multinational energy companies, mutual interdependence

1 Uvod

Velike evropske supersile 16.–19. stoletja so prek delovanja svoje zunanje politike, ki je bila prvenstveno kolonialistična oz. imperialistična, poskušale v precejšnji meri zagotoviti nemoten dostop do virov, tako človeških (poceni delovna sila) kot tudi materialnih. Prek obvladovanja ozemelj in dostopa do takšnih virov so omenjene države vzdrževale ravnotežje sil v Evropi, kar je bilo še posebej očitno na vrhuncu kolonialne ekspanzije v drugi polovici 19. stoletja (Benko 2000: 47, 129–130; Callinicos 2009: 16).

V vmesnem obdobju do današnjih časov so se razmere močno spremenile (prva in druga svetovna vojna, dekolonializacija, globalizacija, konec dvopolne razdelitve sveta itd.), kar vnaša potrebo po ponovnem osmišljanju in teoretičnem konceptualiziranju diplomacije virov v 21. stoletju. Izpostavljajo se namreč vprašanja, ali je potreba po dostopu do poceni delovne sile in surovin presežena ter ali si države in drugi subjekti mednarodnih odnosov² prek delovanja svojih nacionalnih diplomacij poskušajo pridobiti predvsem dostop do ciljnih trgov, tehnologij in znanja (Torkunov in dr. 2008: 9).

Namen prispevka je podrobneje analizirati ter koherentno predstaviti osrednje značilnosti diplomacije virov v odnosih med Rusko federacijo (RF) in Evropsko unijo (EU), saj ocenjujemo, da ravno omenjena dimenzija predstavlja enega najpomembnejših (če ne ključnega) vidikov sodobnih odnosov med RF in EU. Glede na to, da je Slovenija polnopravna članica EU ter kot taka močno vpeta v institucionalne, politične,

---

2. V kontekstu naše analize nas še posebej zanima vloga in pomen energetske transnacionalne podjetij (TNP).

gospodarske (energetske) in druge odnose med EU in RF, je področje analize izjemno aktualno tudi za slovenski prostor, pa tudi v kontekstu priprave Nacionalnega energetskega programa za obdobje 2011–2015 (in predhodno pripravljene Zelene knjige za Nacionalni energetski program Slovenije) oz. izvajanja ključnih prioritet zunanje politike RS na gospodarskem področju.

2 Energetska diplomacija kot osrednji steber sodobne diplomacije virov

V drugi polovici 20. stoletja, s še posebnim poudarkom na zadnjih desetletjih, je energetska diplomacija postala eden osrednjih instrumentov/sredstev izvajanja zunanjih (energetskih) politik številnih držav. Naj na tem mestu navedemo osrednje dejavnike, zakaj je do tega prišlo:

- a) energetski viri igrajo najpomembnejšo vlogo v procesu ustvarjanja primernih pogojev za družbeni in gospodarski razvoj vsake države, ne glede na to, ali gre za državo, ki energetske vire poseduje oz. jih proizvaja in izvažata, ali za države, katerih gospodarstvo je v največji meri odvisno od nemotenega dostopa (dobave) energetskih virov (Entin 2009: 496);
- b) hiter gospodarski razvoj razvijajočih se držav skupine BRIK³ in še nekaterih drugih držav v zadnjem desetletju močno posega v dosedanja razmerja povpraševanja po energentih, saj se delež omenjenih držav v skupnem globalnem povpraševanju po osrednjih energetskih nosilcih (premog, surova nafta in zemeljski plin) hitro povečuje, kar v delovanje mednarodnih energetskih tokov in mednarodne odnose vnaša element konkurenčnosti osrednjih globalnih gospodarskih centrov (ZDA, EU, Kitajska, Indija ipd.) za (dolgoročen) dostop do energentov, ki so geografsko omejeni (OPEC 2009; Adeli 2010: 67–68);
- c) globalna gospodarsko-finančna kriza 2008–2009 je v mednarodne (ekonomske) odnose vnesla številne nove spremenljivke, med drugim tudi na področju evropske porabe energentov, kar močno vpliva tako na politično-gospodarske strategije EU in posamezne države članice kot tudi na države osrednje izvoznice energentov v EU (RF, Norveška, zalivske države itd.) (Loskot-Strachota 2009);
- d) vse od prve naftne krize leta 1973/1974⁴ je bilo zaslediti (postopno) povečano »politizacijo« mednarodnih energetskih tokov in odnosov, pri čemer se je vprašanjem nemotenega dostopa do virov surove nafte, ki so prevladovala do prehoda v novo stoletje, v zadnjem desetletju pridružilo še »plinsko vprašanje« (Bielecki 2002: 247–248). To je vrh doživelo v energetskih krizah v Evropi, ki so sledile motnjam dobave zemeljskega plina iz RF v letih 2006 in 2009 (Finnon in Locatelli 2009: 424).

---

3. S tem pojmom označujemo skupino hitro rastočih držav – Brazilija, Rusija, Indija in Kitajska, katerih gospodarstva predstavljajo okrog 25 odstotkov svetovnega BDP (Goldman Sachs 2000).

4. Arabske države so zaradi nasprotovanja podpore zahodnih držav Izraelu v času arabsko-izraelskega konflikta zmanjšale proizvodnjo surove nafte ter ustavile (embargo) izvoz nafte v ZDA in številne države Zahodne Evrope (Jun, Kim in Chang 2008). Barton in dr. (2005: 3–5) z naftno krizo 1973/1974 označujejo začetek nove dobe mednarodnih energetskih odnosov.

Upoštevaajoč omenjene dejavnike, ne preseneča, da je energetska diplomacija postala eden osrednjih kanalov (sredstev) interakcije med državami (Adeli 2010: 69) pri izvajanju svojih (nacionalnih, zunanjepolitičnih in varnostnih) politik (Šumilin 2008: 13). Zakaj lahko govorimo o vseh treh vidikih (domačem/nacionalnem oz. notranjepolitičnem, zunanjepolitičnem in varnostnem)? Zato ker je po naši oceni energetska diplomacija klasičen primer prepletenosti notranje in zunanje politike (Benko 1997: 222–223; Udovič 2009: 19), k čemur je treba dodati še varnostni element, saj še posebej države, ki so neto uvoznice energentov, svojo energetska varnost opredeljujejo kot enega osrednjih vidikov svojih nacionalnih varnostnih politik (Klare 2001: x; Adeli 2010: 85–88).

3 Konceptualizacija termina »energetska diplomacija«

Kot izpostavlja Žiznin (2005: 63–64), obstaja pri znanstveni definiciji pojma energetska diplomacija določen manko, saj naj bi teoretična konceptualizacija močno zaostajala za sodobno mednarodno diplomatsko prakso, iz katere jasno vidimo, da so energetska vprašanja postala pomembna mednarodnopolitična in diplomatska vprašanja 21. stoletja. Skorajda noben od visokih obiskov evropskih državnikov v zadnjem desetletju ne mine brez vključitve ali celo osrednje vloge/pomena energetskega področja, bodisi znotraj dvostranskega (npr. še posebej izrazito znotraj odnosa EU – RF) ali večstranskega konteksta (srečanja G8,⁵ G20 itd.). To je tudi povsem razumljivo, saj številne države izvoznice energentov svoje zunanjepolitične strategije razumejo znotraj okvira energetskega sodelovanja z drugimi državami,⁶ medtem ko si države neto uvoznice močno prizadevajo za nemoten dostop do virov energije (predvidljive in zadostne dobave energentov), čim večjo razpršitev virov energentov (diverzifikacija virov) ter čim večje uravnoteženje med notranjimi zmogljivostmi (viri znotraj države), uvozom in sodobnimi okoljskimi politikami (Entin 2009: 502, 506; Žiznin 2005). Posledično tudi ne preseneča, da morajo diplomatske mreže številnih držav vedno večjo pozornost namenjati vprašanjem energetskega sodelovanja in energetske varnosti ter podpori svojim energetskim TNP pri njihovem delovanju na zunanjih trgih ipd.⁷

---

5. Kot primer lahko služi srečanje G8 v Sankt Peterburgu leta 2006, ko je bilo mednarodno energetska sodelovanje *de facto* osrednje področje srečanja. Na vrhu je bila sprejeta posebna deklaracija o globalni energetski varnosti (G8, Global Energy Security).

6. Tako npr. minister za zunanje zadeve Azerbajdzana Elmar Mammadyarov postavlja enačaj med azerbajdzansko zunanjo politiko in energetska diplomacijo svoje države (nastop E. Mammadyarova na konferenci Azerbaijan in Global Politics: Crafting Foreign Policy, Baku, 8. 7. 2009).

7. Številne države EU so v zadnjem desetletju znotraj ministrstev za zunanje zadeve ustanovile posebne organizacijske enote (največkrat sektorje ali oddelke, prim. Estonija, Litva, Slovaška, Romunija) ali imenovalle posebne odposlance, ki so odgovorni za omenjena vprašanja (prim. Bolgarija, Češka itd.). V Sloveniji je bila leta 2008 na ministrstvu za zunanje zadeve ustanovljena posebna projekta skupina za energetiko in infrastrukturo, leta 2009 pa še sektor za globalne izzive. V RF v strukturi ministrstva za zunanje zadeve deluje posebni odposlanec predsednika države za mednarodno energetska sodelovanje, medtem ko je uradni naziv posebnega odposlanca državne sekretarke ZDA za kaspjsko regijo in osrednjo Azijo »posebni odposlanec za evrazijsko energetska sodelovanje«.

Glede na to, da se številni avtorji, ki v svojih analizah (ne)posredno analizirajo in proučujejo sodobne prakse energetske diplomacije posameznih držav, konceptualnim definicijam polja raziskovanja izogonejo in posameznih konceptov, vključno z energetske diplomacije, teoretično ne opredelijo oz. razmejijo (prim. Umbach 2009; Müller-Kraenner 2007; Lin 2008; Smith 2008a in 2008b; Blank 2009 idr.), se lahko pri poskusu konceptualizacije energetske diplomacije opremo na definicije Žiznina (2005: 65) in Adeli (2010: 59–60), za katere menimo, da so najbolj celovite. Medtem ko Žiznin (2005: 65) energetske diplomacije opredeljuje kot praktično dejavnost zunanjepolitičnih, zunanjeekonomskih in energetskih resorjev, pogosto tudi v sodelovanju z energetskimi družbami, ki je usmerjena v doseganje ciljev in nalog zunanje energetske politike, pa Adeli (2010: 59–60) izpostavlja, da je energetska diplomacija sestavljena iz strategij in politik posameznih držav, ki z mednarodno interakcijo poskušajo doseči najmanj dva osnovna cilja: a) zagotoviti doseganje ciljev energetskega sektorja, ki so opredeljeni v posameznih nacionalnih strategijah, ter b) zagotoviti boljšo nacionalno in zunanjo varnost države s povečanjem vpliva države v mednarodni skupnosti. Adeli (ibid.) prav tako eksplicitno izpostavlja kompleksnost (prepletenost politik, strategij in ciljev), večnivojskost (državni in nedržavni akterji) in dinamičnost (hitre spremembe, pomen zunanjega okolja) samega koncepta energetske diplomacije.⁸

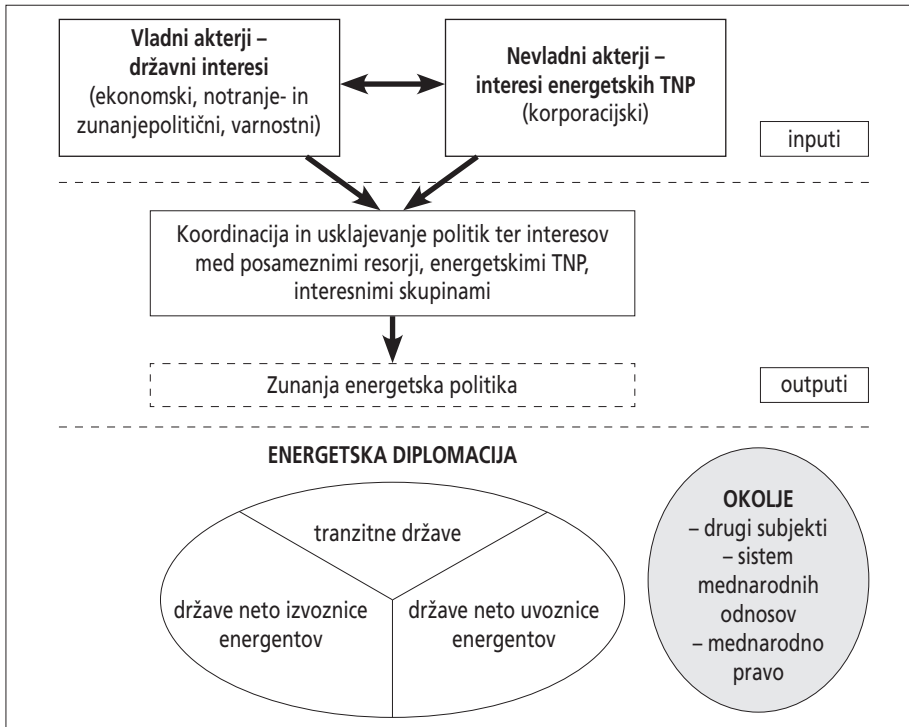
Če poskusimo definiciji Žiznina in Adeli nekoliko razširiti in podrobneje razdelati, vidimo, da lahko energetske diplomacije definiramo kot (slika 1)

sredstvo zunanje (energetske) politike države, usmerjene v kar se da učinkovito doseganje zastavljenih ciljev. Prioritetni cilji ter vloga države in energetskih TNP v energetske diplomacije posamezne države so odvisni od več dejavnikov, predvsem pa od preskrbljenosti z energetskimi viri (ali gre za tranzitno državo, neto izvoznika ali neto uvoznika energentov), položaja energetskih TNP na domačem in tujem trgu ter oblikovanega modela (gospodarskega in političnega) razvoja države (notranjega okolja).

---

8. Golthau in White (2010: 28) energetske diplomacije definirata kot uporabo zunanje politike s ciljem zagotovitve dostopa do virov dobav energentov doma in promocije (največkrat na dvostranski ravni) mednarodnega sodelovanja na mednarodni ravni. Kot torej vidimo, avtorja v prvi vrsti izhajata iz držav neto uvoznic energentov, saj eksplicitno izpostavljata varno oskrbo (dostop do virov) z energenti.

Slika 1: Konceptualna umestitev energetske diplomacije

Vir: lastni prikaz.

V našem poskusu konceptualizacije se odmikamo od (prevladujočega) (neo)realističnega pogleda, ki se kaže v razumevanju energetske diplomacije predvsem v kontekstu države in relacij država – država. Glede na to, da takšen pogled izključuje večji vpliv drugih, nedržavnih akterjev, ne preseneča, da naj bi bili cilji (tako razumljene) energetske diplomacije predvsem zagotavljanje nacionalne varnosti države (koncept energetske varnosti⁹ oz. varnosti oskrbe v primeru držav neto uvoznic energentov, npr. EU) oz. povečevanje moči države v mednarodni skupnosti (v primeru držav izvoznic

9. Kot opozarja Chester (2009), je poljudnoznanstveni in strokovni diskurz glede tega koncepta pogosto »nejasen, zamegljen in parcialen«. Energetska varnost avtorji največkrat opredeljujejo kot katero koli tveganje, ki je povezano z dobavo nekega energetskega vira ali dobavitelja oz. kot varnost zadostnih dobav energentov po ekonomsko sprejemljivih cenah iz različnih in razpršenih virov ter tranzitnih poti (prim. Müller-Kraenner 2007; Bielecki 2002 idr.). Takšen pristop izenačuje energetska varnost z varnostjo oskrbe (*security of supply*), za katerega menimo, da je poenostavljen, saj ne upošteva številnih vidikov, ki predstavljajo imanentni del energetske varnosti: vprašanje pravnega okvira, vidikov držav izvoznic (predvidljivost in stabilnost povpraševanja), razlikovanje med ekonomskimi, varnostnimi in energetskimi vidiki energetske varnosti ipd. (Correlje in van der Lind 2006; Spanjer 2007; Barton in dr. 2005). Za bolj celovite in alternativne poglede na energetska varnost glej tudi Korkmaz (2010), Chester (2009), Jun in dr. (2008) in Mironov (2003).

energentov, kar se pogosto označuje z »novim imperializmom« ali uporabo energetskega sredstva kot sredstva prisile, npr. RF).

Nasprotno pa mi ocenjujemo, da je treba način oblikovanja energetske diplomacije katere koli države obravnavati (tudi) skozi razmerja med državnimi in nedržavnimi akterji (faza formiranja energetske diplomacije, slika 1), kar vpliva na to, da so osrednji cilji energetske diplomacije (posamezne države) lahko zelo različni, saj se v procesu vzpostavljanja osrednjih ciljev zunanje energetske politike mešajo gospodarski (tako državni kot zasebni), socialni (predvsem posredno), politični (notranji in zunanji vidiki) in varnostni interesi. Proces usklajevanja omenjenih interesov (ki so lahko tudi nasprotujoči) v največji meri vpliva na to, kateri interesi bodo v fazi izvrševanja zunanje (energetske) politike prevladovali. V tem kontekstu nas posebej zanima vloga energetskega TNP,¹⁰ saj menimo, da takšna podjetja pomembno (so)oblikujejo posamezno *agende* energetske diplomacije, še posebej če za izhodišče vzamemo (neo)liberalistične koncepte zunanje politike, ki (med drugim) izpostavljajo pomembnost ekonomskih dejavnikov in determinant v procesu (so)oblikovanja zunanjih (energetskega) politik (Goldthau 2008).

Ob tem nikakor ne predpostavljamo, da energetska TNP delujejo povsem avtonomno in izven političnega okolja, vendar zagovarjamo stališče, da lahko v določenih primerih energetska TNP izjemno pomembno (so)oblikujejo osrednje cilje energetske diplomacije države, še posebej v primeru držav neto izvoznice energentov, kot je to v primeru RF. V tem primeru je lahko energetska diplomacija posamezne države usmerjena tudi (a ne izključno) v varovanje (z vidika politične ekonomije povsem legitimnih) interesov gospodarskih subjektov (energetskega TNP), ki jim država prek delovanja svoje energetske diplomacije pomaga ščititi njihove interese, omogočiti lažji dostop do ključnih trgov ter ob tem (posredno) zasledovati tudi državne (npr. ekonomske) interese – v tem kontekstu lahko govorimo o t. i. mehki moči, kot jo razume Nye (2004).

Pomen zunanjega okolja v našem konceptualnem razumevanju energetske diplomacije gre jemati predvsem z vidika omejitev, ki jih nosilec energetske diplomacije predstavlja mednarodnopravni okvir, oblikovani sistem mednarodnih odnosov oz. delovanje drugih držav pri izvajanju njihove energetske diplomacije. Države se namreč pri izvajanju svoje energetske diplomacije nujno srečajo z interesi drugih držav ali regionalnih organizacij (prim. EU), katerih osrednji cilji se lahko razlikujejo. Nobena država posledično ne more izvajati povsem samostojne ali izolirane (avtarkične) ter od drugih subjektov in okolja neodvisne energetske diplomacije, saj zunanji dejavniki okolja močno vplivajo na spremembe kvalitativnih inputov oblikovanja energetske diplomacije.

Izhodiščno konceptualno razumevanje energetske diplomacije ter večdimenzionalno (tako z vidika subjektov, interesov in ciljev energetske diplomacije kot tudi metodoloških

---

10. Strange (1992: 61, 67) izpostavlja pomen transnacionalnih podjetij ne zgolj kot pomembnih dejavnikov sodobnih mednarodnih odnosov, temveč tudi kot akterjev diplomatskih praks (zaradi same narave modernih gospodarskih odnosov morajo namreč države svoje diplomatske odnose vedno bolj graditi ne zgolj na relaciji država–država, temveč tudi na relaciji država–TNP).

izhodišč za analizo) razumevanje področja raziskovanja nam bo služilo za analizo in prikaz osrednjih značilnosti energetske diplomacije RF.

4 Energetska diplomacija Ruske federacije – način formiranja

4.1 Osrednje izhodiščne značilnosti formiranja energetske diplomacije RF

RF razume energetske diplomacije kot osrednje sredstvo izvrševanja svoje nacionalne zunanje energetske politike, pri čemer slednja vključuje tako gospodarski kot tudi politični in varnostni vidik (Žiznin 2005). Za razumevanje delovanja energetske diplomacije RF je zato sprva treba razumeti zunanjo energetske politiko RF,¹¹ saj ta opredeljuje osrednje cilje in posledično sredstva (energetska diplomacija) izvrševanja zunanje energetske politike.

Kot izhaja iz temeljnega strateškega dokumenta RF s področja zunanjih energetskih prioritet (Energetičeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda, poglavje 9),¹² RF opredeljuje naslednje osrednje probleme svoje zunanje energetske politike:

- a) zmanjšanje povpraševanja in znižanje cen energentov kot posledica globalne gospodarske krize;
- b) nezadostna diverzifikacija ključnih prodajnih trgov ruskih energentov in šibka strukturna razpršenost izvoza ruskih energentov;
- c) nadaljevanje odvisnosti ruskega izvoza energentov od tranzitnih držav;
- d) politizacija energetskih odnosov RF z drugimi državami;
- e) nizka stopnja prisotnosti ruskih energetskih družb na mednarodnih trgih.

Kot osrednji cilji zunanje energetske politike RF so opredeljeni naslednji (ibid.):

- a) zaščita nacionalnih interesov RF pri delovanju mednarodnega energetskega sistema ter prizadevanje za predvidljivo in zanesljivo delovanje tega sistema;
- b) diverzifikacija izvoznih energetskih trgov in strukture izvoza energentov;
- c) zagotavljanje stabilnih pogojev na mednarodnem energetskem trgu, vključujoč zagotovitev povpraševanja in predvidljivost cen ključnih ruskih izvoznih energentov;
- d) krepitev mednarodnih položajev vodilnih ruskih energetskih podjetij;
- e) zagotavljanje učinkovitega mednarodnega sodelovanja v primerih posebej tveganih in kompleksnih projektov v RF.

Osrednja odgovornost za implementacijo omenjenih ciljev leži prav na diplomaciji RF, saj se ti cilji »izvršujejo z diplomatsko podporo pri interesih ruskih energetskih družb v njihovem delovanju v tujini« (ibid.). Strategija sicer predvideva tudi uporabo drugih mehanizmov/instrumentov za izvajanje osrednjih prioritet zunanje energetske

-
11. Razumevanje energetske diplomacije RF kot sredstva zunanje energetske politike in ne (zgolj) zunanje politike RF je ključno, saj izpostavlja pomembno razliko med dojemanjem vloge, pomena in ciljev takšne energetske diplomacije s strani RF same na eni strani in drugih akterjev na drugi. Kot bo namreč prikazano, drugi subjekti mednarodnih odnosov (npr. EU) energetske diplomacije RF vidijo in razumejo izključno v sklopu (političnega) sredstva ZP RF, medtem ko RF sama vlogo energetske diplomacije dojema drugače.
  12. Energetska strategija RF je bila sprejeta na seji zvezne vlade RF 13. novembra 2009.

politike RF (poglobljeno večstransko, regionalno in dvostransko sodelovanje, učinkovito sodelovanje državnih organov RF in ruskih energetskih družb ipd.), vendar je imanentno razvidno, da je osrednja vloga pri implementaciji zunanjih energetskih prioritet RF namenjena prav diplomatski mreži. Takšna vloga Ministrstva za zunanje zadeve (MZZ) RF (in posledično diplomatske mreže) je prav tako manifestno razvidna iz Konceptije zunanje politike RF (Konceptija vnešnje politiki Rossijskoj Federaciji), ki v 4. poglavju opredeljuje osrednje cilje RF pri mednarodnem energetskem sodelovanju, v sklepnem, 10. poglavju pa izpostavi, da je osrednja vloga koordinacije izvrševanja nalog in ključnih ciljev strategije zunanje politike dodeljena MZZ RF.

4.2 Pomen energetskega sektorja za stabilnost gospodarskega sistema RF

Energetski (predvsem plinski in naftni) sektor predstavlja steber ruskega gospodarskega sistema, saj generira več kot 60 odstotkov celotnega ruskega izvoza, predstavlja več kot 20 odstotkov ruskega BDP ter od 45 do 50 odstotkov vseh vladnih (zveznih) proračunskih prihodkov (Nurtdinova 2010). Predvsem slednji pokazatelj je za delovanje ruskega gospodarsko-političnega sistema ključen: državni aparat prek prihodkov iz naftno-plinskega sektorja (v največji meri so to davki na pridobivanje energentov, izvozne carine, druge dajatve in posredni davki) financira številne druge družbene (pod)sisteme, kot so socialni, obrambni ipd.¹³ Ravno visoke svetovne cene surovin so v obdobju 2002–2008 RF omogočile, da je beležila povprečno več kot šestodstotno letno gospodarsko rast (Vinhas de Souza 2008). RF se posledično (kolikor gledamo zgolj državne interese na zvezni ravni) močno zavzema za stabilno delovanje mednarodnih energetskih trgov, stabilnost povpraševanja in širitev mednarodnega delovanja svojih energetskih TNP (državnih in zasebnih), saj je od omenjenih razmer v največji meri odvisno, v kolikšnem obsegu bo politična elita lahko izvajala svoje politične, socialne idr. projekte ter projekte, povezane z modernizacijo gospodarstva in strukturnimi reformami.

S tega vidika je zanimivo, da večina študij in raziskav ruske (energetske) zunanje politike in energetske diplomacije energetskih TNP sploh ne jemlje v okvir raziskave (prim. Müller-Kraenner 2007; Kokošin 2006 idr.) oz. izhaja iz predpostavke, da je ruski energetski sektor povsem homogen in popolnoma podrejen politični eliti (prim. Umbach 2009 idr.). Takšno razumevanje je treba podvreči kritični presoji, saj praksa zadnjih let (obdobje 2006–2010) kaže, da ruski energetski sektor nikakor ni povsem homogen in da poleg državnih tudi zasebna energetska TNP igrajo pomembno vlogo v celotnem sektorju.

---

13. V skladu z zveznim zakonom RF »O zveznem proračunu za leto 2010 in planirano obdobje 2011 in 2012« naj bi zvezni proračunski prihodki iz naslova plinsko-naftnega sektorja leta 2010 znašali 3,1 bilijona rubljev oz. 46 odstotkov vseh vladnih proračunskih prihodkov (Federal'nyj zakon 2009).

5 Odnosi med EU in RF v luči energetske diplomacije RF – od »energetskega imperializma« do vzajemne (so)odvisnosti

Obstoječe pristope k razumevanju energetske diplomacije RF v odnosu do EU je možno uvrstiti v tri skupine, ki bodo v nadaljevanju podrobneje predstavljene. Skozi omenjene pristope različni avtorji tudi razumejo aktualno (energetsko) prakso v odnosih RF – EU, pri čemer prevladuje pogled »energetskega imperializma«, ki je v EU močno vplival igrajo na oblikovanje zunanjih (energetskih) politik, predvsem po prvi plinski krizi leta 2006.

a) (Neo)realistični pristop »energetskega imperializma«

V skladu s tem pristopom služi energetska diplomacija RF predvsem geopolitičnim in varnostnim interesom RF (Larsson 2006), cilj katerih naj bi bila maksimizacija (politično ekonomske) moči v primerjavi z drugimi akterji mednarodne skupnosti, predvsem evropskih držav in EU kot celoto (Sagers 2007; Milov in dr. 2006). Posledično se izvajanje energetske diplomacije razume kot igra z ničelno vsoto (*zero-sum game*) (Lukas 2009: 223), pri kateri poskuša RF povečati svojo moč na račun zmanjšanja vpliva in moči drugih igralcev (gre za razumevanje energetske diplomacije kot sredstva prisile). Takšne analize izhajajo iz klasične (neo)realistične teorije mednarodnih odnosov, za analizo pa jemljejo razmerje država – država. Kolikor poskušajo v okvir analitičnega procesa zajeti tudi posamezna energetska TNP, jih razumejo zgolj kot »orožje v rokah Kremlja«, in ne kot možne subjekte energetske diplomacije RF (prim. Woehrel 2009: 4–5). Kot praktični primer takšnih obrazložitev služijo predvsem energetske krize RF z Ukrajino (2006 in 2009), Belorusijo (2007, 2010), energetske spori RF z baltskimi državami, uporaba energentov kot negativnega sredstva zunanje politike v odnosu do Gruzije ter načrti glede izgradnje novih plinovodov, kot sta Severni tok (*North Stream*) in Južni tok (*South Stream*) (Woehrel 2009: 7–14; Lin 2008). S sklepanjem dvostranskih (plin-skih) sporazumov z večjimi evropskimi energetske TNP naj bi takšna energetska politika RF EU predvsem »razdvajala« (politika *divide et impera*), s čimer bi slednja postajala šibkejša (Umbach 2009: 9; Barysch 2007: 2; Blank 2009: 7; Lukas 2009: 204–205).

Pogled »energetskega imperializma« je močno vplival na pripravo številnih politik EU v obdobju 2006–2009,¹⁴ usmerjenih v diverzifikacijo virov dobav energentov

---

14. Posebej velja izpostaviti a) predlog Evropske komisije »An external policy to serve Europe's energy interests« (S160/06 2006), v katerem je uvodoma zapisano, da »so nekateri energetske proizvajalci in porabniki uporabljali energijo na političnem nivoju«, v nadaljevanju pa je prepoznan »geopolitični kontekst energetskega odnosa« ter b) t. i. »tretji energetske paket«, ki je začel veljati septembra 2009 in ki je usmerjen v liberalizacijo trga EU z zemeljskim plinom in električno energijo. Cilj sklopa novih regulativ je bolj liberalen, pravičnejši in konkurenčnejši trg s plinom in električno energijo, med enim izmed ukrepov pa je tudi lastniška razvezava (*ownership unbundling*), ki naj bi pomenila ločitev dobave, tranzita in prodaje energentov (Evropski parlament 2009). O ruskih stališčih glede nove sprejete zakonodaje glej Šumilin (2008: 154–155), Entin (2009) ter Kuzmin in dr. (2009).

(predvsem zemeljskega plina) in razvoj alternativnih tranzitnih poti,¹⁵ cilj katerih naj bi bilo zmanjšanje deleža ruskega plina v celotnem uvozu tega energenta EU (Entin 2009: 494–498; Paškovskaja 2010: 50–51).

b) *Pristop »investicijske vrzeli«*

Pristop »investicijske vrzeli« uporabljajo avtorji predvsem pri analizi energetske diplomacije RF na področju zemeljskega plina (vloge Gazproma), saj poudarjajo, da tveganje za evropsko energetske varnost ne izhaja iz odvisnosti EU od uvoza zemeljskega plina iz enega vira in poskusov uporabe »plina kot orožja« (plinske krize), temveč iz dejstva, da RF in Gazprom (kot monopolist pri izvozu ruskega zemeljskega plina) ne vlagata dovolj v infrastrukturo (predvsem v segmentu proizvodnje, *upstream*) (Barysch 2007: 5; Simmons in dr. 2007). To naj bi pomenilo, da Gazprom ne bo mogel izpolniti svojih obveznosti do evropskih odjemalcev ter da želi obdržati tržni delež na trgu EU na način sklepanja novih tranzitnih in dobavnih sporazumov (novi infrastrukturni projekti, kot sta Južni in Severni tok), čeprav srednjeročno ne bo mogel zagotoviti zadostne količine plina. Pristop »investicijske vrzeli« je bil še posebno priljubljen v obdobju 2006–2008, saj so avtorji poskušali takratne energetske krize med RF in Ukrajino ter Belorusijo povezati predvsem z omenjeno »investicijsko nevarnostjo« (prim. Riley 2006: 1–2; Goldthau 2007: 689–691). Pristop se je hitro izkazal za pomanjkljivega, saj so številne napovedi o tem, da Gazprom že v letih 2010–2011 ne bo mogel zadovoljiti evropskega povpraševanja, izkazale za povsem zgrešene (Stern 2009: 4, 10). Svetovna gospodarska kriza je namreč vplivala na zmanjšanje povpraševanja po zemeljskem plinu v EU, kar je skupaj z razvojem *spot* plinskega trga v EU pomenilo, da je bil Gazprom prisiljen drastično zmanjšati proizvodnjo zemeljskega plina in (zaradi nastalih cenovnih diskrepanc) celo zrahljati dosedanje pogoje dobave plina po načelu »vzemi ali plačaj« (*take or pay*) (Loskot-Strachota 2009: 2–3; Loskot-Strachota 2010).

c) *Pristop »vzajemne soodvisnosti«*

Pristop vzajemne soodvisnosti v največji meri izhaja iz mednarodne politične ekonomije (prim. Fannon in Locatelli 2007; Locatelli 2008), ki izpostavlja prepletenost različnih (političnih in ekonomskih) dejavnikov v primeru energetske diplomacije RF do držav EU. Pristop poudarja, da se oba subjekta (EU in RF) nahajata v odnosu vzajemne (so)odvisnosti, saj je EU po eni strani odvisna od dobav ruskih energentov, po drugi strani pa je RF močno odvisna od zunanjih energetskih sporazumov in predvsem predvidljivega (visokega) povpraševanja po svojih surovinah (Sanches 2007). Zgolj takšna predvidljivost namreč RF omogoča izkoriščanje energetskih virov (surovin) za pritek potrebnih vladnih prihodkov, posledično večji socialni razvoj države, modernizacijo, razvoj novih (plinskih in naftnih) nahajališč ter nadaljnji gospodarski razvoj cele države (Entin 2009: 498–499; Paškovskaja 2010). V skladu s takšnim pristopom je energetska diplomacija RF razumljena kot sredstvo za omogočanje čim bolj učinkovite realizacije zunanje (energetske) politike

15. Npr. podpora panevropskemu projektu Nabucco in nasprotovanje Evropske komisije ruskemu projektu Južni tok.

RF predvsem v tistem delu, ki govori o potrebi po zaščiti (ekonomskih) interesov ruskih TNP na tujih trgih (dostop, delovanje na trgu, ohranjanje tržnih pozicij in nadzor nad celotno dobavno verigo) (Finnon in dr. 2008: 425). Večina analiz v okviru tega pristopa razlaga nekatere aktualne dogodke – kot so recimo ciklične plinske krize zadnjih let – skozi preveliko »politiziranost« energetskih odnosov med RF in EU (Finnon in dr. 2008: 424) ter skozi pomanjkanje celovitih in jasnih pravil (dogovorov) glede tranzita energentov (Spanjer 2007: 2890–2891).

Medtem ko smo na pomanjkljivosti analize energetske diplomacije RF z (neo)realističnim pristopom »energetskega imperializma« in pristopom »investicijske vrzeli« že opozorili, ocenjujemo, da nam lahko zgolj pristop »kompleksne soodvisnosti« ponudi koherentne in celovite odgovore na vprašanja, kot so: kaj so cilji energetske diplomacije RF v odnosu do EU, kako razumeti energetske krize v obdobju 2006–2009 in kako je RF odgovorila na novonastale razmere. V nadaljevanju bomo zato nekatera ključna izhodišča pristopa »vzajemne soodvisnosti« podrobneje pojasnili in razširili, predvsem z upoštevanjem ekonomskih determinant v povezavi z delovanjem ruskih energetskih TNP.

5.1 Plinski sektor, Gazprom in navezava na evropski trg

Čeprav ima Gazprom v skladu z rusko zakonodajo status »naravnega monopolista«, njegov delež proizvodnje zemeljskega plina v RF v zadnjih letih postopno pada (s 95 odstotkov leta 2004 na nekaj manj kot 85 odstotkov leta 2009), vendar je še vedno največje rusko energetske TNP (Škuta 2008: 23–27). Z vidika proizvodnje in prodaje zemeljskega plina je treba izpostaviti, da je večina Gazpromovih plinskih nahajališč v evropskem delu RF (predvsem na območju Zahodne Sibirije), ki so z magistralnimi plinovodi povezani z evropskimi odjemalci (Žiznin 2005: 502–510).¹⁶ Posledično ne preseneča, da je evropski trg daleč najpomembnejši trg z vidika prodaje in generiranja pozitivnega denarnega toka,¹⁷ saj so cene zemeljskega plina na domačem ruskem trgu določene s strani vlade in nekajkrat nižje od povprečnih evropskih, medtem ko so cene za evropski trg določene z dvostranskimi sporazumi in so največkrat povezane z gibanjem cen košarice naftnih derivatov. Čeprav izvoz zemeljskega plina v EU (količinsko) predstavlja zgolj 1/3 vsega proizvedenega plina Gazproma (preostalo je namenjeno domači porabi in izvozu na trge Skupnosti neodvisnih držav), od te prodaje Gazprom ustvari kar 2/3 vseh prihodkov (Gazprom 2008). Zaradi fizične lokacije največjih nahajališč, zgodovinske povezanosti prek magistralnih plinovodov z evropskimi državami in specifične oblikovanja cen je evropski plinski trg strateškega pomena za Gazprom. Ta želi pri tem (povsem razumljivo, gledano z ekonomskega vidika) nadzorovati ce-

---

16. Glede na to, da gre okrog 80 odstotkov izvoza zemeljskega plina RF v EU čez ozemlje Ukrajine, Škuta (2008: 78) govori o »močnem dejavniku vpliva Ukrajine v odnosih z RF«, kar od RF zahteva razdelavo možnih alternativnih tranzitnih poti.

17. »Rusija ne more prekiniti dobave zemeljskega plina državi neto uvoznici plina, ne da bi pri tem pomembno vplivala na pritek lastnih proračunskih prihodkov« (Goldtahu 2008: 56). Velja dodati, da to velja predvsem za tiste države uvoznice zemeljskega plina, ki predstavljajo pomembnejši delež v celotnem izvozu Gazproma.

lotno dobavno-prodajno verigo ključnim trgov, kar pomeni imeti vpliv ne zgolj na proizvodnjo doma, temveč tudi na tranzit čez tretje države in stabilno povpraševanje v državah neto uvoznicah zemeljskega plina (Locatelli 2008: 2).

Obstoječa razmerja, ki so se oblikovala v zadnjih desetletjih 20. stoletja, so se močnejše spremenila po prvi plinski krizi z Ukrajino leta 2006, saj so nekateri odjemalci v EU s podporo Evropske komisije začeli s pripravo in kasnejšo implementacijo politike diverzifikacije dobave virov energentov (predvsem zemeljskega plina) ter aktivnejšo liberalizacijo notranjega trga EU z zemeljskim plinom in električno energijo. Manifestni cilj nove politike je bil (med drugim) tudi zmanjšanje deleža ruskega zemeljskega plina v celotni porabi plina EU (Šumilin 2008: 148–149).¹⁸ Gazprom je v takšnih okoliščinah začel pospešeno razvijati nekatere alternativne tranzitne projekte (sprva Severni, nato še Južni tok, kot tudi razvoj projektov v smeri Kitajske), s katerimi bi dosegel predvsem dva cilja: a) povečal tranzitne poti do svojih ključnih trgov in zmanjšal odvisnost od obstoječih poti ter b) zagotovil stabilno dolgoročno povpraševanje, saj drugače ne more zagotoviti zadostnega povpraševanja za svoj zemeljski plin iz naslova razvoja novih (velikih) plinskih nahajališč (Škuta 2008; Locatelli 2008: 8).

5.2 Naftni sektor – prevladujoč položaj neodvisnih naftnih družb

Ne glede na poskuse procesov državne konsolidacije naftnega sektorja, ki so aktivno potekali v obdobju 2004–2006,¹⁹ je naftni sektor še vedno večinsko v zasebnih rokah, saj neodvisna (nedržavna) naftna podjetja proizvedejo in prodajo bistveno več surove nafte oz. naftnih derivatov kot državna (razmerje z vidika proizvodnje surove nafte je okrog 70 : 30 v prid zasebnih naftnih družb) (Ministrstvo za energetiko RF 2010).²⁰ Med podjetji poteka tudi konkurenca tako na (zvezni) ruski ravni kot tudi na mednarodnem (predvsem evropskem) trgu (Goldthau 2008). Interesi (državnih in neodvisnih) naftnih družb in države se pogosto razhajajo, saj se s ciljem zaščite domačega trga in maksimizacije profita naftna podjetja povezujejo v neformalne kartele ter poskušajo nadzorovati cene surove nafte in naftnih derivatov.²¹

18. Npr. že omenjeni »Tretji energetski paket«.

19. Gre predvsem za postopke privatizacije Jukosa in njegovih strukturnih proizvodnih enot. Več v Bousseina in Locatelli (2005) ter Woehrel (2009: 3–4).

20. Med neodvisnimi ruskimi naftnimi TNP velja izpostaviti dve največji: Lukoil in TNK-BP. Lukoil je namreč eno največjih zasebnih naftnih podjetij na svetu; njegov 20-odstotni delež pripada ameriškemu naftnemu podjetju Conoco Philips, medtem ko uprava družbe nadzoruje okrog 35 odstotkov vseh delnic. Preostale delnice prosto kotirajo na nekaterih svetovnih borzah. TNK-BP je bila ustanovljena leta 2003; 50-odstotni delež podjetja pripada angleškemu naftnemu podjetju BP, preostali delež pa ruskemu holdingu AAR (Ministrstvo za energetiko RF 2010).

21. Kot primer takšnega odnosa nam lahko služijo tožbe Zvezne antimonopolne agencije RF (FAS – *Federal'naja antimonopol'naja služba*) proti štirim največjim ruskim naftnim TNP (Rosneft, Lukoil, TNK-BP in Gazpromneft), ki jih je FAS obtožila kartelnega dogovarjanja o cenah naftnih derivatov v obdobju 2007–2009 (Vedomosti 2010).

Z vidika naše analize je pomembno predvsem akceptiranje interesov ruskih naftnih TNP na mednarodnem (evropskem)²² trgu: tako kot druga vertikalno integrirana naftna podjetja poskušajo tudi ruska naftna TNP nadzorovati vse tri segmente trga (pridobivanje, predelava in prodaja surove nafte oz. naftnih derivatov) ter v njih delovati, kar od teh podjetij zahteva a) učinkovito delovanje na domačem in nekaterih tujih trgih, kjer se nahajajo perspektivno zanimiva nahajališča surove nafte, ter b) iskanje zanimivih prodajnih trgov in razvijanje predelovalnih kapacitet (rafinerij). Ne glede na to, da naftni trgi (predvsem zaradi specifičnih značilnosti tranzita) delujejo povsem drugače kot plinski in da bi za naftni trg dejansko lahko rekli, da je povsem globaliziran, je bližina evropskega trga zelo pomembna predvsem z vidika razumevanja interesov ruskih naftnih podjetij pri segmentu *midstream* (predelava) in *downstream* (prodaja) (Žiznin 2005: 78–83). Aktualna mednarodna praksa nazorno kaže na to, da je ruska energetska diplomacija v primeru sodelovanja z naftnimi podjetji usmerjena (predvsem) v dva osrednja vidika: a) zagotavljanje novih virov surove nafte izven RF ter b) (diplomatska in politična) podpora ruskim naftnim družbam pri pridobivanju in/ali vzpostavitvi predelovalne infrastrukture (rafinerij) in prodajnih kanalov (npr. verig bencinskih črpalk) na ključnih prodajnih trgih v Evropi (Žiznin 2005: 138).

5.3 Kritični pogled

Največja pomanjkljivost pristopa »vzajemne (energetske) soodvisnosti« v odnosih EU – RF se kaže v poskusih pojasnjevanja nekaterih primerov namere uporabe energentov kot sredstva prisile s strani RF v zadnjih letih. Pri tem niti ne gre za primere plinskih kriz med RF in Ukrajino (2006, 2009),²³ ki so bile najbolj spolitizirane in so javno najbolj odmevale, temveč predvsem za primere odnosov med RF, nekaterimi baltskimi državami²⁴ in Gruzijo.²⁵ Na podlagi teh primerov namreč avtorji pristopa »energetskega imperializma« upravičujejo dvome EU. Torej, kako v luči odnosa EU – RF razumeti povsem razvidne primere, ko je RF poskušala energetske diplomacije uporabiti kot sredstvo prisile v odnosu do posameznih držav? Ponuja se nam več možnih sklopov razlag, izpostavimo najpomembnejše:

---

22. Okrog 80 odstotkov ruskega izvoza surove nafte je usmerjenega v evropske države (Šumilin 2008: 150).

23. Čeprav se je v precejšnjem delu evropske javnosti vzpostavila javna podoba, da je izključna »krivda« za nastale plinske spore na strani RF (ki je leta 2006 dejansko spolitizirano najavila drastični dvig cene zemeljskega plina za Ukrajino), je treba izpostaviti tudi argumentacijo ruske javnosti, ki govori o nespornih kršitvah tranzitnih določil in sprejetih obveznosti glede tranzita s strani Ukrajine. Gazprom je namreč v letih 2006 in 2009 dobave evropskim odjemalcem zmanjšal šele potem, ko je Ukrajina začela neupravičeno (brez podpisane pogodbe za tekoče leto oz. zaradi neporavnanih obveznosti) izvzemati zemeljski plin iz magistralnega plinovoda (Kuzmin in dr. 2009: 58–59). Več o plinskih sporih RF z Ukrajino tudi v Woehrel (2009) in Paškovskaja (2010).

24. Posamezni primeri zunanjih (energetskih) odnosov ter sporov med RF in posameznimi baltskimi državami namreč nakazujejo tudi na možnost uporabe energetske diplomacije kot sredstva prisile (Woehrel 2009: 12–13).

25. Več o tem v Udovič in Mancevič (2009).

- a) Zunanjepolitični odnos in razmerje med RF in nekaterimi posameznimi državami nekdanje Zveze sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) na eni strani ter RF in EU na drugi je (kvalitativno) povsem različen. RF namreč na države nekdanje ZSSR še vedno gleda kot na področje svojih strateških interesov, kar je tudi razumljivo, upoštevajoč zgodovinske, kulturne (npr. status ruskih manjšin v baltskih državah), geopolitične (primer Gruzije) in druge determinante (Kortunov 2009: 153–154). V odnosu do EU RF že nekaj let zagovarja bistveno bolj pragmatični pristop, vezan predvsem na (obojestranski) interes za sodelovanje na številnih področjih (zadnji vrhi EU in RF to nazorno potrjujejo) (Emeljanova 2009; Entin 2009: 9–10). Iz tega izhaja, da je bila kakovost odnosa, zunanjega okolja in pomena nekaterih držav tista, ki je RF »dovoljevala« uporabo omenjenih sredstev v druge (predvsem politične) namene, ne da bi bili zunanji ugled RF ali njeni ključni strateški interesi (vključujoč omejevanje dostopa ruskih energetskih TNP do omenjenih trgov) pri tem kakor koli ogroženi. Ravno obratno, kot dokazujeta tudi Udovič in Mancevič (2009), je sklop uporabljenih negativnih (ekonomskih) sredstev proti Gruziji v obdobju 2006–2008 RF služil za (poskus) povečevanja njenega ugleda v mednarodni skupnosti.
- b) RF v odnosu do EU ne more uporabljati energetske diplomacije v negativne namene, saj so se nekateri takšni poskusi²⁶ delovanja proti nekaterim posameznim državam (omenjene države zunaj EU, predvsem Gruzija) že izkazali za povsem kontraproduktivne. Kot izpostavljajo Goldthau (2008), Fannon in dr. (2007: 432) ter Stern (2007), bi kakršni koli poskusi systemskega delovanja v to smer pripeljali do izgube tržišča za ruske energetske TNP, saj bi se ključne države članice EU začele odpovedovati ruskim virom in iskati alternative, kar se je dejansko že začelo dogajati po letu 2006. Čeprav so bile plinske krize z Ukrajino predvsem tranzitne krize, in ne krize, povezane z nezmožnostjo RF dobaviti dogovorjene količine zemeljskega plina (Hartmann 2010), se je v EU (v povprečju) izoblikovala podoba RF kot »nezaupljivega dobavitelja energentov«. Ne glede na to, da so bile tranzitne krize povezane z dobavami zemeljskega plina, so prav tako močno vplivale na negativno dojetje investicij ruskih energetskih TNP, tudi v neplinski sektor²⁷ (Kuzmin in dr. 2009: 23–25).
- c) Različnosti v primerih delovanja energetske diplomacije RF do nekaterih držav nekdanje ZSSR na eni strani in EU na drugi je možno pojasniti tudi z »vhodnimi determinantami« formiranja ruske energetske diplomacije, na katere smo opozarjali

26. Goldthau (2008) tudi v primerih energetskih kriz 2006 in 2009 z Ukrajino ter nekaterih drugih primerih odnosa med RF in državami nekdanje ZSSR (Belorusija, baltske države) vidi predvsem ekonomske in v bistveno manjši meri politične ali (geo)strateške interese RF.

27. Kot vzorčni primer služi močno nasprotovanje madžarske vlade in javnosti nakupu 21-odstotnega deleža madžarskega naftnega podjetja MOL s strani ruskega Surgutneftegaza, čeprav je slednji omenjeni delež pridobil na transparenten način prek odkupa od avstrijskega OMV marca 2009. Vse od takrat madžarski vladni regulativni organi niso želeli priznati in v ustreznem postopku registrirati novega lastnika (vpis v sodni register), kar je pomenilo, da Surgutneftegaz niti leta 2009 niti leta 2010 ni mogel biti ustrezno zastopan na skupščini delničarjev niti sodelovati pri (strateškem) upravljanju družbe (Global Insight 2009).

v teoretičnem delu prispevka. Formiranja ruske energetske diplomacije namreč ne moremo razumeti enodimenzionalno, temveč večdimenzionalno, predvsem upoštevajoč različne interese (gospodarske, politične, varnostne ipd.) ter zunanje-politični in gospodarski kontekst (okolje), ki lahko tako ali drugače prevladujejo v primeru odnosa do posameznih držav oz. EU. V skladu s takšnim pristopom lahko določene (kvalitativne) različnosti v primeru energetske diplomacije RF do nekdanjih držav ZSSR in EU pojasnujemo prek prevladujočih interesov v posameznem primeru, saj je povsem imanentno razvidno, da v primeru odnosa RF do nekdanjih držav ZSSR prevladujejo negospodarski (predvsem politični in varnostni) interesi, medtem ko je v odnosu do EU gospodarska komponenta povsem jasno razvidna. Kot smo nakazali pri pregledu delovanja ruskega plinskega in naftnega energetskega sektorja, je EU ključni trg za ruske energente in (posredno) za makroekonomsko stabilnost celotne države, iz česar izhaja tudi povsem drugačno delovanje ruske energetske diplomacije v odnosu do EU (izpostavljanje energetske soodvisnosti, zaščita položaja ruskih energetskih TNP in njihovih tržnih deležev ipd.).

6 Zaključek

V članku smo želeli podrobneje analizirati energetske diplomacije RF do EU, pri čemer smo zaradi obstoječega teoretičnega manka najprej predstavili poskuse konceptualiziranja termina »energetska diplomacija«, nato pa omenjene pristope razširili z lastno teoretično opredelitvijo energetske diplomacije. Uporabljeni pristop nadgrajuje prispevke Žizinina (2005) in Adeliya (2010), pri čemer izpostavljamo predvsem pomen energetskih TNP pri formiranju energetske diplomacije in se tako odmikamo od prevladujočega (neo)realističnega diskurza, ki energetske diplomacije po večini razume kot sredstvo prisile znotraj razmerja država – država.

Izhodiščno konceptualno razumevanje energetske diplomacije smo nato poskušali aplicirati skozi analizo energetske diplomacije RF v odnosu do EU. Ob tem smo ugotovili, da RF svojo energetske diplomacije opredeljuje in razume povsem drugače, kot jo na drugi strani dojema in prikazuje prevladujoči (znanstveno-strokovni in politični) diskurz v EU: medtem ko se je pristop »energetskega imperializma« v EU še posebej močno okrepil po prvi plinski krizi med RF in Ukrajino (2006), RF sama svojo energetske diplomacije opredeljuje kot sredstvo zunanje (energetske) politike, pri čemer naj bi s tem sredstvom država zasledovala predvsem državne gospodarske cilje (upoštevajoč pomen naftno-plinskega sektorja za stabilnost cele države) in ščitila interes svojih energetskih TNP. Analiza je pokazala, da se (če se umaknemo iz prevladujočega (neo)realističnega teoretičnega okvira) pristop »vzajemne soodvisnosti« kaže kot najbolj primeren okvir za analizo in razumevanje energetske diplomacije RF v odnosu do EU. Ob tem smo v članku po eni strani posebej poudarili nekatere ključne determinante omenjenega pristopa (predvsem vlogo in pomen ruskih energetskih TNP v procesu formiranja in izvajanja energetske diplomacije RF), po drugi strani pa pristop »vzajemne soodvisnosti« podvrgli kritičnemu pregledu (razumevanje cikličnih energetskih kriz v obdobju 2006–2009).

V kontekstu energetske diplomacije RF do EU je treba posebej omeniti stanje vzajemne soodvisnosti, v kateri se oba subjekta nahajata, pri čemer so energetske krize zadnjih let porušile določeno ravnotežje, ki se je vzpostavljalo vse od sedemdesetih let 20. stoletja in ki nikakor niso izboljšale položaja ruskih energetskih TNP v EU. Ravno obratno: EU je začela razvijati in implementirati politike diverzifikacije dobav ključnih energentov (s ciljem zmanjšanja deleža ruskih energentov v celotnem uvozu v EU), pri čemer je energetske odnose z RF umestila tudi v kontekst skupne zunanje in varnostne politike. Čeprav so bile ciklične energetske krize zadnjih let predvsem plinske (v ospredju predvsem dve plinski krizi z Ukrajino v letih 2006 in 2009), je poglobljena »politiziranost« odnosov vplivala tudi na naftni sektor RF (izpostavljeni primer Surgutneftgaza pri nakupu deleža MOL-a), v katerem osrednjo vlogo igrajo zasebne, torej neodvisne naftne družbe. Posledično je RF začela še bolj aktivno razvijati svojo energetske diplomacijo, predvsem v smeri ščitenja tržnih deležev svojih energetskih TNP na trgih EU (prek mehanizma sklepanja dvostranskih sporazumov s posameznimi državami članicami EU, prim. Južni tok) in razvijanja novih, alternativnih tranzitnih poti (plinska projekta Severni in Južni tok, naftovod Vzhodna Sibirija–Tihi ocean) ter ključnih trgov (postopno preusmerjanje energetskih tokov predvsem na vzhod).

Literatura in viri

- Adeli, Hossein (2010): *The Contribution of Energy Diplomacy to International Security; with Special Emphasis on Iran*. Iranian Review of Foreign Affairs 1 (2). Dostopno prek: www.csrjournals.ir/index.php/.../9-vol.-1-no.-2-summer-2010?...dr.-adeli (18. 6. 2010).
- Barton, Barry, Redgwill, Catherine, Ronne, Anita, in Zillman, Donald (ur.) (2005): *Energy Security – Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Barysch, Katinka (2007): *Russia, realism and EU unity*. Centre for European Reform: Policy brief. Dostopno prek: http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_russia_FINAL_20july07.pdf (24. 3. 2010).
- Benko, Vladimir (1997): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Benko, Vladimir (2000): *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Bielecki, Janusz (2002): *Energy security: is the wolf at the door?* The Quarterly Review of Economics and Finance 42: 235–250.
- Blank, Stephen (2009): *Russia's Energy Weapon and European Security*. US Army War College, working paper. Dostopno prek: <http://www.acus.org/files/StephenBlank-RussiaEnergy.pdf> (13. 9. 2009).
- Boussena, Sadek, in Locatelli, Catherine (2005): *The bases of a new organisation of the Russian oil sector: between private and State ownership*. Dostopno prek: http://upmf-grenoble.fr/iepe/textes/SB-CL_bases_JlofEnergyandDev05.pdf (28. 2. 2010).
- Callinicos, Alex (2009): *Imperialism and Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Chester, Lynne (2009): *Conceptualising energy security and making explicit its polysemic nature*. Energy Policy 38 (2010): 887–895.

- Correlje, Aad, in Van der Linde, Coby (2006): Energy supply security and geopolitics: A European perspective. *Energy Policy* 34: 532–543.
- Emeljanova, Natalja (2009): *Rossija in Evrosojuz: soperničestvo i partnjorstvo*. Moskva: Meždunarodne otnošenija.
- EU COMMISSION S160/06 (2006): An external policy to serve Europe's energy interests. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/90082.pdf (12. 4. 2010).
- Evropski parlament (2009): 3rd Energy Package gets final approval from MEPs. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20080616FC S31737&language=EN#title1> (23. 5. 2010).
- Entin, Mark (2009): V poiskah partnerskih otnošenij II: Rossija i evropejskij sojuz v 2006–2008 godah. Moskva: Zebra.
- Finnon, Dominique, in Locatelli, Catherine (2008): Russian and European gas interdependence: Could contractual trade channel geopolitics? *Energy Policy* 36: 423–442.
- Gazprom (2009): Godovoj otčet – 2008. Dostopno prek: <http://www.gazprom.ru/f/posts/59/948424/ar-2008.pdf> (29. 5. 2010).
- Global Insight (2009): MOL Reiterates Opposition to Surgutneftegaz Acquisition. Dostopno prek: <http://www.ihsglobalinsight.com/SDA/SDADetail17283.htm> (12. 2. 2010).
- Goldman Sachs (2010): BRIC's Monthly 10/3, maj 2010. Dostopno prek: <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-decade-doc.pdf> (19. 6. 2010).
- Goldthau, Andreas (2007): Rhetoric versus reality: Russian threats to European energy supply. *Energy Policy* 36 (2008): 686–692.
- Goldthau, Andreas (2008): Resurgent Russia? Rethinking Energy Inc. *Policy Review*, 147 (februar, marec): 53–65.
- Goldthau, Andreas, in White, Jan Martin (ur.) (2010): *Global Energy Governance – The New Rules of the Game*. Berlin: Global Public Policy Institute.
- G8 St. Peterburg Summit (2006): Global Energy Security. Dostopno prek: <http://en.g8russia.ru/docs/11.html> (11. 6. 2010).
- Hartmann, Ulrich (2010): Nastop na mednarodni konferenci Ruski energetski sektor v 21. stoletju, Moskva, 8. 4. 2010.
- Jun, Eunju, Kim, Wonjoon, in Chang, Soon Heung (2008): The analysis of security cost for different energy sources. *Applied Energy* 6 (2009): 1894–1901. Dostopno prek: http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V1T-4V8FFJW-3&_user=10&_rdoc=1&_fmt=&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_searchStrId=1123522587&_rerunOrigin=google&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=2a0087eaff024e3b7fde678f9e11ce75 (2. 12. 2009).
- Klare, Michael (2001): *Resource Wars – The New Landscape of Global Conflicts*. New York: Henry Holt and Company.
- Kokošin, Andrej (2006): *Meždunarodnaja energetičeskaja bezopasnost'*. Moskva: Evropa.
- Korkmaz, Dicle (2010): Internal and External Dynamics of European Energy Security. Fifth Pan-European Conference on EU Politics, ECPR. Dostopno prek: <http://www.jhubc.it/ecpr-porto/virtualpaperroom/034.pdf> (28. 6. 2010).
- Kortunov, Sergej Vadimovič (2009): *Sovremennaja vnešnjaja politika Rossii: strategija izbiratel'noj vovlečennosti*. Moskva: Vysšaja škola ekonomiki.

- Kuzmin, Eduard, in Kagramanov, Azer (2009): Global'naja energetičeskaja bezopasnost' i truboprovodnyj transport: politiko-pravovoj aspekt. Moskva: Naučnaja kniga.
- Larsson, Robert (2006): Nord Stream, Sweden and Baltic Sea Security. Forsvarsanalys, FOI. Dostopno prek: <http://www.lsa.umich.edu/UMICH/ceseuc/Home/ACADEMICS/Research%20Projects/Energy%20Security%20in%20Europe%20and%20Eurasia/Nord%20Stream,%20Sweden%20and%20Baltic%20Sea%20Security.pdf> (13. 6. 2010).
- Lin, Christina (2008): The Prince of Rosh: Russian Energy Imperialism and the Emerging Euroasian Military Alliance of the Shanghai Cooperation Organisation. Berlin: Institut fur Strategie-Politic-Sicherheits und Wirtschaftsberatung. Dostopno prek: http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/.../Russian_Energy_Imperialism.pdf (20. 2. 2010).
- Locatelli, Catherine (2008): Gazprom's export strategies under the institutional constraint of the Russian gas market. Cahier de recherche, No. 6 bis. Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1294996 (16. 12. 2009).
- Loskot-Strachota, Agata (2009): Gazprom's expansion in the EU: co-operation or domination. Centre for Eastern Studies. Dostopno prek: www.energiasportal.com/download/315/ (2. 4. 2010).
- Loskot-Strachota, Agata (2010): Gazprom makes its gas trade with Europe more flexible. Centre for Eastern Studies, Eastweek. Dostopno prek: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/east-week/2010-03-03/gazprom-makes-its-gas-trade-europe-more-flexible> (6. 5. 2010).
- Lukas, Edward (2009): The New Cold War – Putin's Russia and the Threat to the West. Palgrave Macmillan: New York.
- Mammadyarov, Elmar (2009): Nastop na konferenci Azerbaijan in Global Politics: Crafting Foreign Policy, Baku, 8. 7. 2009.
- Milov, Vladimir, Coburn, Leonard L., in Danchenko, Igor (2006): Russia's Energy Policy: 1992–2005. Euroasian Geography and Economics 47 (3): 285–313.
- Ministrstvo za energetiko RF (2010): Neftegazovyj kompleks. Dostopno prek: <http://minenergo.gov.ru/activity/oilgas/oilsector/neftedobycha/> (16. 5. 2010).
- Mironov, Nikolaj (2003): Meždunarodnaja energetičeskaja bezopasnost'. Moskva: MGIMO.
- Müller-Kraenner, Sascha (2007): Energy security: re-measuring the world. London in Sterling: Earthscan.
- Nutrdinova, Gul'nara Ahatovna (2010): Sostojanie razvitija neftegazovogo kompleksa kak istočnika nalogovyh dohodov budžeta strany. Dostopno prek: <http://www.finanal.ru/ekonomika-i-finansy/sostoyanie-razvitiya-neftgazovogo-kompleksa-kak-istochnika-nalogovykh-dokhodov> (20. 6. 2010).
- Nye, Joseph S. (2004): Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs.
- OPEC (2009): OPEC Global Energy Outlook. Dunaj: OPEC Secretariat.
- Paškovskaja, Irina (2010): Energetičeskaja politika Evropejskogo sojuza v otnošenii Rossii i novyh nezavisimyh gosudarstv. Moskva: MGIMO.
- Predsednik Ruske federacije (2008): Konceptcija vnešnej politiki Rossijskoj Federaciji. Dostopno prek: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml> (12. 12. 2009).
- Predsednik Ruske federacije (2009): Federal'nyj zakon »O federal'nom budžete na 2010 god i na planovyj period 2011 i 2012 godov«. Dostopno prek: <http://www.rg.ru/2009/12/04/budjet-dok.html> (28. 4. 2010).

- Riley, Alan (2006): The Coming of the Russian Gas Deficit: Consequences and Solutions. Centre for European Reform: Policy brief. Dostopno prek: <http://www.ceps.eu/files/book/1389.pdf> (17. 4. 2010).
- Sagers, Matthew J. (2007): Russia's Energy Policy: A Divergent View. *Eurasian Geography and Economics* 47 (3): 314–320.
- Sanches, Antonio A. (2007): Russia and Europe: Mutual Dependency in the Energy Sector. Real Instituto Elcano: Working Paper 25/2007. Dostopno prek: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=45867> (22. 10. 2009).
- Simmons, Danil in Isabel Murray (2007): Russian Gas: will there be enough investment? *Russian Analytical Digest* 27 (7): 2–5.
- Smith, Keith C. (2008a): Russian and European Energy Security: Divide and Dominate. CSIS. Dostopno prek: http://csis.org/files/media/csis/pubs/081024_smith_russiaeuroenergy_web.pdf (5. 3. 2010).
- Smith, Keith C. (2008b): EU Soft Security: Myth or Reality? Russian Economic Pressure on EU's Central European Members. CSIS. Dostopno prek: http://csis.org/files/media/csis/pubs/080407_soft_security.pdf (6. 2. 2010).
- Spanjer, Aldo (2007): Russian gas prices reform and the EU-Russia gas relationship: Incentives, consequences and European security of supply. *Energy policy* 35 (2007): 2889–2898.
- Stern, Jonathan (2007): Gas-OPEC: A distraction from important issues of Russian gas supply to Europe. *Oxford Energy Comment*. Dostopno prek: http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0207-1.pdf (12. 12. 2009).
- Stern, Jonathan (2009): Future Gas Production in Russia: is the concern about lack of investment justified. *Oxford Institute for Energy Studies, NG 35*. Dostopno prek: <http://www.oxfordenergy.org/pdfs/NG35.pdf> (26. 11. 2009).
- Strange, Susan (1995): States, Firms and Diplomacy. V Frieden, Jeffrey A., in Lake, David A. (ur.), *International political economy – perspectives on global power and wealth*, 61–68. London in New York: Routledge.
- Škuta, Aleksandr Anatoljevič (2008): *Evropejskij sektor gazovoj strategii Rossii*. Moskva: EKOM.
- Šumilin, Aleksandr Ivanovič (2008): *Energetičeskaja strategija Rossii i SŠA*. Moskva: *Meždunarodnye otnošenija*.
- Torkunov, Anatolij, Narinskij, Mihail, in Malgin, Artjom (ur.) (2008): *Diplomatija resursov. Syrjevyje resursy i sistema meždunarodnyh otnošenij dvadcatogo veka*. Moskva: NAVONA.
- Udovič, Boštjan (2009): *Ekonomska in gospodarska diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Udovič, Boštjan, in Mancevič, Denis (2009): Poskusi prevrednotenja položaja Ruske federacije v mednarodni skupnosti – primer Gruzije. *Družboslovne razprave* 200 (61): 81–100.
- Umbach, Frank (2009): Global energy security and the implications for the EU. Centre for European Security Strategies. Dostopno prek: http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V2W-4VS9M1J-2&_user=10&_rdoc=1&_fmt=&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_searchStrId=1123557244&_rerunOrigin=google&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=4420833f183d6e3c6dc90639e2dfa99d (2. 9. 2009).
- Vedomosti (2010): Rosneft ispugalas', 27. 5. 2010.

- Vinhas de Souza, Lucio (2008): *A Different Country – Russia's Economic Resurgence*. Bruselj: Centre for European Policy Studies.
- Vlada Ruske federacije (2009): *Energetičeskaja strategija Rossija na period do 2030 goda*. Dostopno prek: <http://www.energystrategy.ru/> (10. 4. 2010).
- Woehrel, Steven (2009): *Russian Energy Policy Towards Neighbouring Countries*. CRS Report for Congress. Dostopno prek: <http://fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf> (20. 2. 2010).
- Žiznin, Stanislav (2005): *Energetičeskaja diplomatija Rossii. Ekonomika, politika, praktika*. Moskva: East Brook.

Podatki o avtorju:

Denis Mancevič

denismancevic@yahoo.com